

МОДУЛ 1: Еволюционно развитие

Сесия 1: Теоретичен подход към еволюционното развитие

СЪДЪРЖАНИЕ

ЦЕЛИ.....	3
ЧАСТ 1: ЕВОЛЮЦИОННА ПСИХОЛОГИЯ.....	3
ЧАСТ 2: СТАДИИ НА ДЕТСКОТО РАЗВИТИЕ.....	4
ЕВОЛЮЦИОННО РАЗВИТИЕ: ТЕОРИЯТА НА ЖАН ПИАЖЕ.....	5
Сензомоторен стадий (0-2 години).....	5
Предоперационален стадий (2-7 години).....	6
Стадий на конкретните операции (7-11 години).....	7
Стадий на формалните операции (12-15 години).....	7
ЧАСТ 3: ОБЛАСТИ НА РАЗВИТИЕ.....	7
ФИЗИЧЕСКО РАЗВИТИЕ.....	7
КОГНИТИВНО РАЗВИТИЕ.....	8
ЕЗИКОВО РАЗВИТИЕ.....	9
ДВИГАТЕЛНО РАЗВИТИЕ.....	10
ЕМОЦИОНАЛНО И СОЦИАЛНО РАЗВИТИЕ.....	10
КЛЮЧОВИ ИДЕИ.....	11
БИБЛИОГРАФИЯ.....	11

ЦЕЛИ

Целите на тази сесия са:

- Да добиете общи познания по еволюционна психология.
- Да може да посочвате и характеризирате периодите на развитието, различните стадии и темпове.
- Да научите различните видове развитие на детето, за да придобиете повече знания относно еволюционното развитие на детската популация.

ЧАСТ 1: ЕВОЛЮЦИОННА ПСИХОЛОГИЯ

Еволюционната психология (или психологията на развитието) изучава поведенческите промени във връзка с възрастта, които настъпват в хората през техния живот. По време на този процес човек навлиза в по-сложни и "по-добри" от предишните състояния.

Целта на еволюционната психология е да:

- Определи и опише процесите на промяна: какво представляват и как се проявяват.
- Обясни процесите на промяна: защо настъпват и кои са факторите, които оказват влияние върху тях.
- Обясни защо има разлики между отделните хора.
- Даде предложения и да се намеси за постигане на оптимално развитие на децата.

За да разберете какво представлява еволюционната психология, първо трябва да разберете какво означава човешкото развитие.

Човешко развитие

Системните и последователни промени, които индивидът преживява между периода на осъзнаване и смъртта; те имат адаптивна функция.

Факторите, които оказват влияние върху развитието на индивидите, може да се групират в две понятия:

Нормативни фактори	<i>Биологични</i>	Свързани с възрастта
	<i>Културни, исторически и социални</i>	Конкретни обстоятелства на средата, в която се развива субектът
Ненормативни фактори	<i>Особености на индивида</i>	Конкретни преживявания през живота на всеки човек

Нормативните фактори са хомогенизиращ вид, тъй като са налице при всички членове на една култура. За разлика от тях, при ненормативните фактори има индивидуален елемент, който ги прави диференциращ вид.

ЧАСТ 2: СТАДИИ НА ДЕТСКОТО РАЗВИТИЕ

Всеки индивид следва собствен процес и темп на развитие. Придобиването на способности и умения не следва идеална хронологична последователност. Детското развитие се случва **последователно**, което означава, че дадена способност помага за възникването на друга. То е **прогресивно**, като винаги първо се натрупват простите функции, а след това по-сложните. Всички части от нервната система действат по **координиран** начин и така улесняват развитието; всяка област на развитие си взаимодейства с другите, за да осигурят методично прогресиране на уменията.

Въпреки че определени промени обикновено настъпват на определена възраст, не е възможно да се определят точните еволюционни периоди, предвид броя фактори, които оказват влияние - както вече отбелязахме, биологични, екологични, социални и др. Поради това експертите говорят по-скоро за периоди, вместо за конкретни възрасти.

Фигура 1. Стадии на развитие според възрастта на детето

Предюношество

Този термин се появи преди няколко години. Той се отнася за етапа преди тийнейджърството. Това понятие описва възрастовия сегмент, намиращ се между детството и юношеството. Тяхното ниво на зрялост ни кара да избягваме да ги смятаме за деца, но те все още не са в тийнейджърска възраст.

През последния век се появиха няколко течения и теоретични модели, които използват своите открития и изследвания, за да обяснят явлението промяна. Автори като Фройд, Пиаже, Гезел, Валон или Ериксон се посветиха на изучаването на стadiите на развитие, което доведе до появата на много различни системи на класификация.

За да установим теоретична рамка на развитието на детето, ние се основаваме на теорията, разработена от Жан Пиаже, който се счита за един от световните лидери в сферата на еволюционното развитие.

Жан Пиаже

Пиаже е водещ швейцарски еволюционен психолог, живял през 20 век, който прави революция в изучаването на етапите на когнитивно развитие при децата и предоставя основа, върху която стъпва всяка учебна дейност.

ЕВОЛЮЦИОННО РАЗВИТИЕ: ТЕОРИЯТА НА ЖАН ПИАЖЕ

Теорията на Жан Пиаже се нарича Генетичен конструктивизъм и различава серия качествено различни етапи, които може да бъдат обобщени по отношение на хората. На всеки етап детето развива начин на опериране, проявява различен начин на интелигентност и може да бъде отнесено към дадена възрастова група. Тези етапи са:

- Сензомоторен стадий: 0 до 2 години
- Предоперационен стадий: 2 до 7 години
- Стадий на конкретните операции: 7 до 11 години
- Стадий на формалните операции: 11 до 15 години

Сензомоторен стадий (0-2 години)

Първоначално бебето има само способностите, които са налице след раждането (гледане, смучене, хващане и слушане), за да взаимодейства със средата.

Поведението на детето по своята същност е двигателно; то е сведено до прости реакции, които се предизвикват чрез сензорни стимули. Няма вътрешно представяне на външните събития, в мисленето не се използват понятия. Детето е ограничено до непосредственото пространство и време.

Детето действа заедно с околните, преживява и придобива контрол върху своето тяло, започва да създава собствени умствени схеми и да опознава своята среда. Добива понятие за пространство и време.

Този период може да се раздели на шест стадия или субстадия, които се свързват с развитието на нови умения.

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА	СУБСТАДИЙ
0-1 месец	Използване на рефлексите. Детето взаимодейства със средата чрез инстинктивни рефлексни действия, насочени към задоволяване на основните му нужди. Например, смукателният рефлекс, който е свързан с храненето.
1-4 месеца	Първични кръгови реакции. Детето повтаря прости телесни действия, които доставят удоволствие. Например, смучене на палеца.
4 - 8 месеца	Вторични кръгови реакции. Детето насочва своето поведение към външната среда и повтаря действия, които включват

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА	СУБСТАДИЙ
	предмети. Например, смучене на предмети или дрънкане с дрънкалка.
8 - 12 месеца	Координация на реакциите. Детето демонстрира преднамерени действия, като координира сензомоторните схеми за получаване на желанния ефект. Започва да имитира поведението на другите.
12 - 18 месеца	Третични кръгови реакции. Включва взаимодействие със средата, извършване на промени, за да видят какво ще се случи. Например, изпускане на предмет вдясно, след това наляво, след това назад. Разузнавателно поведение, преднамерени действия.
18-24 месеца	Започваща поява на образно мислене. Характеризира се със способността да очаква прости последствия от извършвани действия, да изпълнява в основни линии някои отложени действия или предмети, които са налице, без да ги възприема. Освен това е в състояние да извършва последователност от действия с определена цел. Например, предмет, който се използва за отваряне на врата. Започват и първите символични игри, които предхождат една въображаема ситуация, като "да се престорим, че" или "да играем наужким".

Предоперационален стадий (2-7 години)

През този стадий децата започват да използват символи и умствени образи. Това включва увеличаване на игрите и преструването. Например, да се престорим, че метлата е кон. Имитацията също започва да става все по-точна; детето възприема ролите на майката, бащата, учителя, лекаря...

Езикът се развива значително през този период; децата се научават да използват езика, за да назовават предмети и лица. Може да се наблюдава голям напредък в емоционалното и социално мислене и поведение на детето.

Този период може да се раздели още на два субстадия или етапа:

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА	СУБСТАДИЙ
2-4 години	Предконцептуален стадий. Поддържа егоцентрична позиция, която не му позволява да се поставя на мястото на другите.
4-7 години	Интуитивен стадий. В състояние е да установи класове и връзки между нещата и може да използва числата интуитивно.

Видове игри, свързани с развитието на детето

Психо-еволюционна перспектива, играта може да бъде четири вида:

Игра с упражнения. В своята същност се състоят от многократно повтаряне на едно действие, заради удоволствието от непосредствените резултати.

Символична игра. Включва представянето на един предмет чрез друг. Това са имитационни игри за възрастни.

Игра за сглобяване. Това са игрите, при които има части за напасване, сглобяване, нареждане, подреждане в купчина, събиране и др.

Игра с правила. Това са игрите, които включват набор от инструкции или правила, които играчите трябва да знаят и спазват.

Стадий на конкретните операции (7 - 11 години)

Мисловните процеси или ментални операции стават логични и може да се прилагат при решаване на задачи.

Характерно за този стадий е, че децата имат по-голям капацитет за логическо мислене. Появяват се логически последователни схеми, ментално подреждане на редици, класификация на понятията за причинност, пространство, време и скорост, принципите за симетрия и реципрочност.

От социална гледна точка, детето вече е истинско социално същество.

Стадий на формалните операции (12-15 години)

На този етап тийнейджърът използва по-абстрактна логика, която позволява да използва индуктивно и дедуктивно логическо мислене. В състояние е да формулира и изпробва хипотези (научни знания), използва метафоричен език и алгебрични символи. Може да си представя бъдещето и да се прехвърля от реалното към възможното. Развива и поддържа идеалистични чувства и постига постоянно трениране на личността, освен това развива морални представи.

ЧАСТ 3: ОБЛАСТИ НА РАЗВИТИЕ

Към еволюционното развитие може да се подходи от различни аспекти за всяка отделна възрастова група.

ФИЗИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Става въпрос за физическото развитие на индивида, процеса на растеж и възможностите на човешкото тяло.

Свързано е с промени в ръста, теглото, мозъчното развитие, сензорните способности, двигателните умения и здравето. Тези промени засягат интелекта и личността. Например, детето научава почти всичко чрез своите сетива и способността си да се движи. През детството физическото и умствено развитие често се преплитат. През юношеството физическите и хормоналните промени оказват влияние върху развиването на Аз-концепцията.

© ASEPRI

КОГНИТИВНО РАЗВИТИЕ

То се фокусира както върху мисловните процеси, така и върху поведението, което отразява тези процеси.

Свързано е с умствените способности, като памет, учене, мислене и разсъждаване.

Това развитие е резултат от желанието на индивида да разбере действителността и да живее в общество, поради това е свързано с естествената способност на човешките същества да се адаптират и интегрират в своята среда.

© <http://office.microsoft.com>

Пример

©<http://office.microsoft.com>

Тревожността от отделяне означава, че бебето е идентифицирало лицето, което се грижи за него, като някой уникален и различен, развило е привързаност и се чувства сигурно с него.

Между 13 и 17-месечна възраст бебетата развиват усещане за постоянство на предметите; дотогава, ако един предмет е извън обсега на техните сетива, за тях предметът буквално "не съществува".

Поради тази причина, когато този специален човек изчезне от поглед, бебето се чувства несигурно, страхува се да не бъде изоставено и започва да плаче.

На възраст от около 2 години, когато децата започнат да ходят, те разбират, че родителите може да са извън тяхната видимост, но ще се върнат.

ЕЗИКОВО РАЗВИТИЕ

Езиково развитие се нарича процесът, чрез който хората придобиват способността да комуникират вербално. Това развитие се осъществява през критичен период, започващ през първите месеци от живота и обхващащ дори и юношеството. През първите пет години децата учат по-бързо и придобиват основните инструменти в своята област. Това е критичен период на езиково развитие, който няма край, тъй като е налице постоянно увеличаващ се речник и обогатяване на изразните средства с нови попълнения.

Пример

Наблюдението е основен източник за определяне на еволюционното развитие, както и полезно средство за разбиране на преживяната еволюция. Следващото видео представлява интересен пример за езиково усвояване. За да го видите, последвайте този линк:

<http://www.youtube.com/watch?v=lih0Z2IbIUQ>

ДВИГАТЕЛНО РАЗВИТИЕ

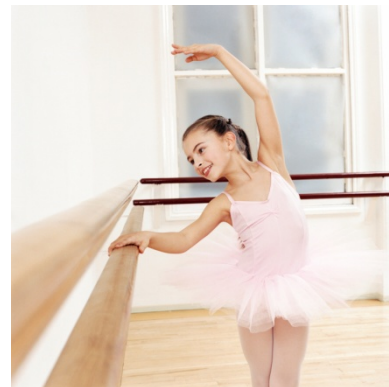
Двигателното развитие се отнася до промените в способностите за движение. Свързано е с промените, настъпващи с течение на времето в двигателното

поведение, което отразява взаимодействието на човешкото тяло със средата. Представлява част от цялостния процес на човешкото развитие. Има голямо влияние върху развитието на децата, особено през началния период от техния живот.

Двигателното развитие протича в детството, като преминава през различни стадии на развитие, които се опират един на друг.

Посоката на двигателното развитие следва два фундаментални закона:

1. **Цефало-кодален закон.** Първо започват да контролират частите на тялото, които са най-близо до главата и след това по-отдалечените. Т.е. редът, по който контролираме отделните части на тялото, е врат, торс, ръце и крака.
2. **Проксимо-дистален закон.** Първо започват да контролират частите на тялото, които са най-близо до оста на торса и след това по-отдалечените. Така например, що се отнася до ръката, първо ще контролират рамото, лакътя и накрая китката и пръстите.

Двигателното развитие е свързано с две области:

- **Груба моторика.** Свързана е с големи движения и включва цялостната координация и движението на очите, мускулен тонус, баланс и др. Например: помахване с ръце за поздрав.
- **Фина моторика.** Свързана е с малки, прецизни движения и включва координация на мускули, кости и нерви, координация очи-ръце. Например: вдигане на малък предмет с показалец и палец.

ЕМОЦИОНАЛНО И СОЦИАЛНО РАЗВИТИЕ

Свързано е с личното възприятие на света, усещането за себе си, емоциите и съотнасянето с другите. Промените на това ниво засягат когнитивни и физически аспекти. Например, ако един студент изпитва силно безпокойство, когато се явява на изпит, той може да получи много ниска оценка, защото това понижава истинската му способност.

КЛЮЧОВИ ИДЕИ

Ключовите идеи за тази сесия са:

- Еволюционната психология е този дял от психологията, който изучава човешкото развитие, като определя периодите на развитие според общите характеристики на хората и ги диференцира по възраст.
- Целите на психологията на развитието са да опише, обясни и предвиди промените в поведението.
- Теорията на генетичния конструктивизъм различава четири отделни стадия - всеки от тях демонстрира различен вид интелигентност, която при хората може да се обобщи по следния начин:
  - През **сензомоторния стадий** детето се научава да използва физическите си способности и осъзнава своето индивидуално съществуване и това на външните предмети.
  - През **предоперационния стадий** то интуитивно развива символична представа за света чрез езика.
  - През **стадия на интелектуалните операции** се появява логическото мислене и понятията за социално взаимодействие.
  - През **стадия на формалните операции** е достигнало до абстрактната интелектуална мисъл; утвърждава се личността и интеграцията в света на възрастните.
- Всеки индивид има собствен процес и темп на развитие.
- За да изучим еволюционното развитие, трябва да знаем промените, които настъпват на физическо, когнитивно, езиково, двигателно и социално-емоционално ниво.

БИБЛИОГРАФИЯ

КОСТА ФЕРЕР, М., БУСО АЛОС, П. МОРАНТЕ БОНЕТ.М, БЛАСКО ЛОПЕС, К. *Сегашното поколение. Характеризиране, данни и социални профили на децата.* AIJU /Асоциация за изследване на производството на детски играчки/, 2010.

КОСТА, М., РОМЕРО, М., МАЙЕБРЕРА, К., ФАБРЕГАТ, М., ТОРЕС, Е., МАРТИНЕС, М.Х., МАРТИНЕС, Й., САРАГОСА, Р. *Игра, играчки и увреждания. Значението на универсалния дизайн.* AIJU/Асоциация за изследване на производството на детски играчки/, 2007.